

УДК 911.3

Євгенія Телебенєва

ДО ПИТАННЯ ПОПЕРЕДНІХ ДОСЛІДЖЕНЬ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

В роботі розглянуті особливості дослідження соціально-економічного розвитку з позицій науковців різних галузей наук та країн світу. Визначені основні питання та тематика досліджень на різних етапах розвитку суспільства. Визначені основні поняття соціально-економічного розвитку за різними авторами. Розглянуті проблемні питання з позицій різних науковців, щодо прогнозування та управління соціально-економічним розвитком регіону. Обґрунтовано висновки щодо актуальності даного питання та подальших досліджень у майбутньому.

Ключові слова: рівень та якість життя населення, соціальний розвиток, економічний розвиток, регіон, соціально-економічний розвиток.

Євгенія Телебенєва. К ВОПРОСУ ПРЕДЫДУЩИХ ИССЛЕДОВАНИЙ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ. В работе рассмотрены особенности исследования социально-экономического развития с позиции ученых разных наук и стран мира. Определены основные вопросы и тематика исследований на разных этапах развития общества. Определены основные понятия социально-экономического развития за разными авторами. Рассмотрены проблемные вопросы с позиции различных ученых, по прогнозированию и управлению социально-экономическим развитием региона. Обоснованы выводы об актуальности данного вопроса и дальнейших исследований в будущем.

Ключевые слова: уровень и качество жизни населения, социальное развитие, экономическое развитие, регион, социально-экономическое развитие.

Yevgenia Telebeneva. TO THE QUESTION FROM PREVIOUS RESEARCH OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE REGION. The article deals with the features of social and economic development from the standpoint of scientists of different fields of science and from all over the world. The main issues and research topics at different stages of social development are identified. The basic concept of socio-economic development by various authors are considered. Revealed the problems with the positions of various scholars on the prediction and management of socio-economic development of the region. Substantiated conclusions about the relevance of this issue and further research in the future.

Key words: level and quality of life, social development, economic development, region, socio-economic development.

Актуальність дослідження. На сьогодні найважливішим завданням розвитку українського суспільства є підвищення якості управління соціально-економічним розвитком держави і окремих регіонів для забезпечення зростання добробуту людей, покращення рівня та якості життя населення. Соціально-економічний розвиток регіону розглядається з погляду сукупності різних соціальних та економічних цілей. Проте, незважаючи на значну кількість публікацій у зазначеній сфері залишається проблема щодо розробки комплексної моделі соціально-економічного розвитку території (регіону, району) з позиції міждисциплінарного підходу, що дає можливість поєднати економічну та соціальну підсистему соціогеосистем. Все зазначене підвищує значимість і роль комплексних суспільно-географічних досліджень в цьому аспекті.

Аналіз попередніх досліджень. Тематика дослідження соціально-економічного розвитку регіону або країни – була і залишається в центрі уваги фахівців багатьох наук різних країн світу. Вивченням з позиції суспільної географії окремих проблем соціально-економічного розвитку України та окремих її регіонів займалися та займаються Е. Алаєв, М. Багров, О. Гладкий, А. Голіков, М. Долішній, Ф. Заставний, С. Іщук, Г. Підгрушний, Л. Руденко, О. Шаблій, Л. Шевчукта ін.

Метою дослідження є розкриття особливостей попередніх досліджень соціально-економічного розвитку регіону з позиції науковців різних галузей наук та країн світу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні в кожному регіоні розробляються перспективні плани і програми, метою яких є визначення

довгострокових цілей щодо покращення соціально-економічного розвитку. Такі стратегічні документи не обмежуються лише визначенням перспективних напрямків розвитку регіонів. Вони передбачають конкретні дії регіональної влади в розрізі пріоритетних для регіонів сфер економічної діяльності з метою досягнення бажаних прогнозних орієнтирів, в тому числі і соціального спрямування.

На сьогодні в практиці державного управління в Україні більше уваги приділяється фінансовим та матеріальним ресурсам, що спрямовуються на соціально-економічний розвиток регіонів. Останні використовуються неефективно і не забезпечують оптимальні умови соціального розвитку. Структурна перебудова економіки регіонів України, яка склалася історично вимагає змін і не відповідає вимогам Європейського співтовариства, куди так стрімко прямує держава.

Вперше дослідження щодо соціально-економічного розвитку міст було проведено в Росії такими науковцями, як Т. Нефедорова та А. Трейвіш, на базі даних Держкомстату за 1996 рік, а потім за 1998 рік. (Нефедорова, Трейвиш, 1998; БРАДЕН, Нефедорова, Трейвиш, 1999).

Сьогодні результати багатьох досліджень щодо соціально-економічного розвитку регіону викладені в працях вітчизняних науковців: О. Амоші, С. Білої, Д. Богині, В. Бодрова, В. Гейця, М. Корєцького, Е. Лібанової, Ю. Наврузова, В. Олуйка, В. Юрчишина [5].

Саме стратегічне управління соціально-економічним розвитком регіону та формування ефективної структури регіональної економіки, із мінімальним утручанням держави розглядає О. Черевко, Л. Федулова та Н. Буга. Вони проводили дослідження щодо формування нової структури регіональної еко-

номіки на інноваційній основі.

Програмно-цільовий підхід до регулювання економічного розвитку, його теоретико-методологічні основи були започатковані Дж. Кейнсом, С. Ланзенауером, М. Спрангом, П. Уайтом, Д. Уїртом, Л. Хайнцом та ін.

Пошуком ефективних методів щодо соціально-економічного розвитку, а саме розвитку економіки здійснювало багато вчених, але найбільший внесок у дослідження цих питань зробили такі з них, як: В. Гурьев, В. Иванов, О. Осауленко, Г. Ситник, М. Степанов та ін.

Зазначимо також, що проблеми прогнозування та управління соціально-економічним розвитком регіону в умовах побудови ринкової економіки знайшли висвітлення в публікаціях багатьох вітчизняних дослідників, зокрема таких, як М. Багров, Г. Балабанов, В. Геєць, М. Долішній, Б. Данилишин, А. Єпіфанов, С. Іщук, Ф. Заставний, С. Злупко, Б. Кваснюк, С. Кіреєв, Т. Клебанова, В. Кравців, В. Куценко, І. Лукінов, В. Мікловда, І. Міхасюк, С. Романенко, Л. Руденко, І. Сало, Д. Стеченко, В. Симоненко, В. Тарасенко, В. Тимчук, А. Федоренко, В. Хобта, М. Чумаченко, О. Шаблій, Л. Шевчук, О. Яременко. Серед зазначених авторів крім економістів, багато суспільних географів [3, 6, 11].

Ці проблеми активно вивчаються в нашій країні та за кордоном. Так, для України становлять інтерес праці іноземних регіоналістів, які активно співпрацюють з українськими вченими в площині взаємного використання досвіду дослідження регіонів і формування регіональної політики країни. Це Е. Алаєв (Росія), О. Гранберг (Росія), П. Кузішин (Словаччина), О. Літовка (Росія), З. Макела (Польща), Р. Патора (Польща), І. Полулях (Німеччина), Д. Стефанович (Югославія), В. Фатєєв (Білорусь), Р. Федан (Польща), Р. Шніпер (Росія) та ін. [1].

Як зазначає К. Фісун, соціально-економічний розвиток регіону країни є комплексним поняттям. До основних складових соціально-економічного розвитку він відносить такі поняття як: якість життя населення регіону, рівень економічного розвитку, наявність природно-ресурсного потенціалу, ефективність регіонального відтворювального процесу тощо [10].

Розробкою регіональних теорій займалися як економгеографи, так і класичні економісти. Яскравими представниками регіональної науки можна назвати німецьких вчених І. Тюнена, А. Вебера, В. Крісталлера, А. Льюша; шведського Т. Хагерстранда; французького Ф. Перру; американських Дж. М. Кейнса, М. Фрідмана та інших. Відзначимо, що в різних країнах пріоритет надавався різним напрямкам регіональної теорії. Історично найсильніші наукові школи склалися в Німеччині, Швеції, Великобританії, США та Франції.

Регіональні проблеми розвитку і питання управління вирішувались у наукових працях зарубіжних вчених: А. Вебера, І. Ізарда, А. Льюша, Е. Маркузен, А. Маршалла, Й. Тюнена, Дж. Фрідмана, М. Фрідмена, Й. Шумпетера, вітчизняних і російських: В. Амітана, С. Бандури, Б. Буркинського, З. Герасимчука, О. Гранберга,

Б. Данилишина, М. Долішнього, С. Дорогунцова, С. Злупки, Г. Ковальнової, В. Лексіна, А. Мазура, В. Мамутова, В. Мікловди, А. Мельника, О. Новікової, Г. Оніщука, М. Прокопенка, Я. Побурка, В. Поповкіна, В. Симоненка, В. Фатєєва, О. Кузнєцової, М. Некрасова, Л. Червоної, М. Чумаченка, О. Швецова, Р. Шніпера [3,7].

Щодо проблем прогнозування регіонального розвитку регіонів країни, то такі питання активно досліджували і досліджують такі відомі науковці, як А. Галушкін, В. Геєць, І. Олександренко, Р. Поппер, Л. Федулова, Е. Тихонов та ін. Проте, незважаючи на значний обсяг публікацій і досліджень з даної теми, в сучасних умовах гострою є потреба у розробці нових та удосконаленні відомих методів економічного прогнозування з метою визначення пріоритетів стратегічних шляхів розвитку держави та її регіонів.

Саме питання обґрунтування стратегії економічного розвитку регіонів є достатньо вивченим науково-практичним аспектом державної регіональної політики, що відображено у працях учених, серед яких економісти суспільної географії: О. Алімов, О. Амоша, О. Бакаєв, З. Варналій, В. Волошин, В. Геєць, Б. Данилишин, М. Долішній, В. Дорофійенко, С. Дорогунцов, В. Кравцов, А. Лисецький, І. Лукінов, Л. Мельник, А. Мокій, Я. Олійник, Н. Танчук, М. Хвесик, Л. Чернюк, М. Чумаченко, Л. Шостак та ін. [2, 3, 8].

Територіальні аспекти соціально-економічного аналізу розвитку знайшли значне місце в роботах П. Бубенка, З. Варналія, Б. Данилишина, В. Решетилу та інших вітчизняних вчених. Але залишилися дискусійними або невизначеними питання щодо дослідження категоріальних відмінностей деяких термінів. Потребують узагальнення існуючі теоретичні підходи, аналіз особливостей просторових відмінностей розвитку регіонів, населених пунктів та інших утворень. Всі ці та багато інших питань мають розглядатися у взаємозв'язку з головним суб'єктом соціально-економічного розвитку – населенням, окремою людиною, відповідний рівень і добробут яких має бути забезпечений в результаті такого розвитку. Це зумовлено зокрема конституцією України, в якій проголошено найважливішою цінністю держави рівень та якість життя населення [2, 3].

Окрема територія, як складова держави має свої історико-географічні особливості, позитивні та негативні фактори впливу на соціально-економічний розвиток, які мають бути дослідженнями для розробки низки заходів, спрямованих на оптимальний прогресивний розвиток. Це стосується і дослідження регіональних соціогеосистем, виступаючих важливим об'єктом суспільно-географічних досліджень

Пріоритетним напрямом соціально-економічного розвитку України є регіональна стратегія розвитку, в основу якої покладені сучасні теорії регіоналізму, що функціонують в умовах постіндустріального суспільства. Дослідження стану та обґрунтування пріоритетів стратегічного планування соціально-економічного розвитку України, в цілому, та її регіонів проводять вчені науково-дослідних установ, зокрема, Національного інституту стратегічних досліджень, Інституту економічного прогнозу-

вання НАН України, Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи, а також вищих навчальних закладів України, міністерств та відомств. Значний внесок у розвиток засад стратегічного планування соціально-економічного розвитку регіонів зробили С. Біла, І. Валюшко, Н. Верхоглядова, Г. Губані, Б. Данилишин, В. Жук, В. Залунін, М. Кушнір, Ю. Орловська, В. Осипов, А. Степанченко, Г. Підгрушний, І. Півоварчук, В. Савченко, С. Чернов, Л. Чернюк, М. Фашевський, О. Шевченко та ін. [3].

Але неможна не погодитися з економістом О. Диким, що проблеми сьогодення, складний перебіг економічних, соціальних, геополітичних процесів вимагає дослідження стратегічних пріоритетів соціально-економічного розвитку регіонів у кризовий та посткризовий періоди, зумовлює необхідність наукового пошуку для вирішення цих проблем, що й обумовлює актуальність і важливість даного напрямку дослідження [3].

У процесі даного дослідження також були розглянуті наукові розробки М. Барановського, В. Василенка, Ф. Заставного, В. Лексіна, В. Коломійчука, Г. Саймона, Е. Смирнова, А. Швецова, С. Шульця [4,12].

Висновки. Питання соціально-економічного розвитку (регіону або країни) було і залишається дуже актуальним. На протязі багатьох років було зроблено безліч досліджень, проаналізовані головні

питання і проблеми цієї тематики, зроблено ряд публікацій у зазначеній сфері, але все одно залишається проблема щодо розробки комплексної моделі соціально-економічного розвитку (на прикладі будь-якого регіону).

Разом з тим варто визнати, що в Україні питання щодо розробки єдиної наукової парадигми програмно-цільового підходу в регіональному управлінні, методичні основи формування концепції соціально-економічного розвитку, вимагають розробки оптимальної моделі та вдосконалення існуючих методів. Вимагають комплексних досліджень питання щодо вдосконалення методів оцінювання ефективності досягнення цілей та інструменти їх реалізації.

В останні роки особливого значення набувають питання дослідження саме соціальної складової, бо історично в полі зору науковців і управлінців були питання розвитку економіки. В умовах розбудови незалежності української держави, орієнтованої на європейські стандарти все більшого значення набуває проблема підвищення рівня та якості життя населення, соціальної захищеності і соціальної безпеки людини, формування екологічно безпечного середовища життєдіяльності. Комплексні суспільно-географічні дослідження соціально-економічного розвитку спрямовані лише на вирішення зазначених проблем через аналіз різних складових суспільно-географічного процесу, соціогеосистем різного ієрархічного рівня.

Список використаних джерел:

1. Alaev E.B. *Sotsialno-ekonomicheskaya geografiya: Ponyatiyno-terminologicheskij slovar* / E.B. Alaev – M.: Mysl, 1983. – 290 s. [Алаев Э.Б. *Социально-экономическая география: Понятийно-терминологический словарь* / Э.Б. Алаев. – М.: Мысль, 1983. – 290 с.]
2. Varnaliy Z.S. *Regiony Ukrainy: problemy ta priorityety sotsialno-ekonomichnoho rozvytku: [monografiya] / [za red. Z.S. Varnaliya]*. – K.: Znannya Ukrainy, 2005. – 498 s. [Варналії З.С. *Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку: [монографія] / [за ред. З.С. Варналія]*. – К.: Знання України, 2005. – 498 с.]
3. Dolishniy M.I. *Regionalna polityka: metodologiya, metody, praktyka / NAN Ukrainy. Instytut regionalnykh doslidzhen: Redkol.: vidpovidalnyj redaktor akademik NAN Ukrainy M.I. Dolishniy*. – Lviv, 2001. – 700 s., s. 37. [Долішній М.І. *Регіональна політика: методологія, методи, практика / НАН України. Інститут регіональних досліджень: Редкол.: відповідальний редактор академік НАН України М.І. Долішній*. – Львів, 2001. – 700 с., с. 37.]
4. Kolomiychuk V.S., Shevchuk L.T., Shults S.L. *Strategichni zasady sotsialno-ekonomichnoho rozvytku regionu*. – Ternopil, 2002. – S. 71-72. [Коломійчук В.С., Шевчук Л.Т., Шульц С.Л. *Стратегічні засади соціально-економічного розвитку регіону*. – Тернопіль, 2002. – С. 71-72.]
5. Lyubitseva O.O. *Geoprostorova organizatsiya turystychnoho protsesu: avtoref. dys. na здобуття наук. ступеня доктора геогр. наук: spets. 11.00.02 «Ekonomichna ta sotsialna geografiya» / O.O. Lyubitseva*. – K., 2003. – 29 s. [Любіцева О.О. *Геопросторова організація туристичного процесу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора геогр. наук: спец. 11.00.02 «Економічна та соціальна географія» / О.О. Любіцева*. – К., 2003. – 29 с.]
6. Mochernyj S.V. *Metodologiya ekonomichnoho doslidzhennya [Tekst] / S.V. Mochernyj // Lviv: Svit, 2005. – 415 s., s. 285. [Мочерний С.В. *Методологія економічного дослідження [Текст] / С.В. Мочерний // Львів: Світ, 2005. – 415 с., с. 285]*.*
7. Novytskyj V.Ye. *Podatkove reguluvannya v systemi instrumentiv sotsialno-ekonomichnoho rozvytku: pytannya metodologiyi // Finansy Ukrainy*. – № 10. – 2007. – S. 60-73. [Новицький В.Є. *Податкове регулювання в системі інструментів соціально-економічного розвитку: питання методології // Фінанси України*. – № 10. – 2007. – С. 60-73].
8. Pistun M.D., Oliinyk Ya.B. *Vnesok suspilnoyi geografii v udoskonalennya protsesu upravlinnya regionalnym rozvytkom Ukrainy // Ekonomichna ta sotsialna geografiya: Nauk. zb. – K., 2003. – Vyp. 54. – S. 3-7. [Пістун М.Д., Олійник Я.Б. *Внесок суспільної географії в удосконалення процесу управління регіональним розвитком України // Економічна та соціальна географія: Наук. зб. – К., 2003. – Вип. 54. – С. 3-7]*.*

9. Pistun M.D. *Suchasni problemy regionalnoho rozvytku: navchalnyj posibnyk* / M.D. Pistun, A.L. Melnychuk. – K.: Vydavnycho-poligrafichnyj tsentr «Kyivskij universytet», 2009. – 200 s. [Пістун М.Д. Сучасні проблеми регіонального розвитку: навчальний посібник / М.Д. Пістун, А.Л. Мельничук. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2009. – 200 с.]
10. Fisun K.A. *Metodologiya programuvannya rozvytku regioniv Ukrainy*. – Kharkiv, 2007. – 401 s. [Фісун К.А. *Методологія програмування розвитку регіонів України*. – Харків, 2007. – 401 с.]
11. Shablii O.I. *Sotsialno-ekonomichna geografiya Ukrainy: Navch. posibnyk* / Za red. prof. O.I. Shabliya. – Lviv: Svit, 1994. – 608 s., s. 185. [Шаблій О.І. *Соціально-економічна географія України: Навч. посібник* / За ред. проф. О.І. Шаблія. – Львів: Світ, 1994. – 608 с., с. 185].
12. Shults S.L. *Transformatsiya roli prostorovykh struktur u regionalnykh strategiyakh* / S.L. Shults // *Materialy XV mizhnar. nauk.-prakt. konf., 27 sichnya 2004 r.: v 2-x ch.* – Chernivtsi: Ruta, 2004. – S. 138. [Шульц С.Л. *Трансформація ролі просторових структур у регіональних стратегіях* / С.Л. Шульц // *Матеріали XV міжнар. наук.-практ. конф., 27 січня 2004 р.: в 2-х ч.* – Чернівці: Рута, 2004. – С. 138].

Summary

Yevgenia Telebeneva. TO THE QUESTION FROM PREVIOUS RESEARCH OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE REGION.

Nowadays, the most important task of the Ukrainian society is to improve the quality of management of socio-economic development of certain regions and for the welfare of people, and improving quality of life. Socio-economic development of the region is considered in terms of the aggregate of various social and economic goals.

First study on socio-economic development were conducted by such scholars as T. Nefedrova and A. Treyvish, based on Goskomstat data for 1996 and then 1998.

Today, many studies on socio-economic development of the region outlined in the writings of national scientists: O. Amosha, S.Bila, D. Bogini, V. Bodrov, V. Heytsya, M. Koretsky, E. Libanova, W. Oluyko, V. Yurchyshyn.

Questions regarding the problem of socio-economic development of the region actively studied in Ukraine and abroad. Foreign regionalists actively cooperate with Ukrainian scientists in the plane of the mutual use of research experience forming regions and regional policy. They are: E. Alayev (Russia), A. Hranberh (Russia), P. Kuzmishyn (Slovakia), O. Litovka (Russia), S. Makyela (Poland), R. Patora (Poland), I. Polulyakh (Germany) D. Stefanovic (Yugoslavia), V. Fateev (Belarus), R. Feda (Poland), R. Shniper (Russia) and others.

However, despite the large number of publications in this area remains a problem for the development of a comprehensive model of socio-economic development of the territory (region, district) from a position of an interdisciplinary approach that makes it possible to combine economic and social subsystem of sociogeosystem. Everything mentioned increases the importance and role of complex social and geographical research in this aspect.

Key words: level and quality of life, social development, economic development, region, socio-economic development.